

**ВІСНИК
АГРАРНОЇ
ІСТОРІЇ**

6-7'2013

Збірник наукових праць

Редакційна колегія: Editirial board:

В.А. Вергунов (заст. гол. редактора)	V.A. Vergunov (deputy editor-in-chief)
С.В. Віднянський	S.V. Bydnjanskij
М.Ю. Виговський	M.Yu. Vygovskij
Вас. М. Даниленко	Bas. M. Danylenko
О.Ю. Єліна	O.Yu. Yelina
І.В. Жалоба	I.V. Zhaloba
С.М. Живора (відповід. секретар)	S.M. Zhyvora (executive secretary)
М.А. Журба (головний редактор)	M.A. Zhurba (editor-in-chief)
М.В. Зубець	M.V. Zubets
І. Ілчев	I. Ilchev
О.С. Каденюк	A.S. Kadenjuk
Д.В. Карєв	D.V. Karev
В.Ф. Колесник	V.F. Kolesnyk
С.С. Коломієць (заст. гол. редактора)	S.S. Kolomiets (deputy editor-in-chief)
С.В. Корновенко	S.V. Kornovenko
Г.Г. Кривчик	G.G. Kryvchuk
В.І. Кучер	V.I. Kucher
К.І. Левчук	K.I. Levchuk
В.І. Марочко	V.I. Marochko
Н. Мгалоблішвілі	N. Mhaloblishvili
В.П. Михайлюк	V.P. Myhajluk
А.Г. Морозов	A.G. Morozov
О.Ф. Нікілев	A.F. Nikilev
С.С. Падалка (заст. гол. редактора)	S.S. Padalka (deputy editor-in-chief)
П.П. Панченко (заст. гол. редактора)	P.P. Panchenko (deputy editor-in-chief)
О.П. Реєнт	A.P. Rejent
І.М. Романюк	I.M. Romanuk
С.М. Свистович	S.M. Svistovich
О.О. Сушко	A.A. Sushko
О.Є. Тарабрін	O.E. Tarabrin
С.М. Тимченко	S.M. Tymchenko
Ф.Г. Турченко	F.G. Turchenko
А.М. Черній	A.M. Chernij
В.В. Шелепов	V.V. Sheleпов

ISSN 2307-3179

Засновники:

- Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
- Національний університет біоресурсів і природокористування України
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН

*Свідоцтво про
державну реєстрацію
КВ № 19525 – 9325 Р від 13.11.2012 р.*

Макетування та верстка:

С. Живора

Комп'ютерний набір:

В. Кобзар, Л. Лановюк

Оформлення обкладинки

А. Мельник

Адреса редколегії:

03037, м. Київ,
вул. Освіти, 6, кім. 24.
тел./факс (044) 520-12-05; 527-81-16;
e-mail: visnykai@gmail.com,
kafedra_slovjan@ukr.net;
zhyvora@bigmir.net

Друкується за рішенням:

Вченої ради Інституту історичної освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 9.10.2013);

Вченої ради Природничо-гуманітарного ННІ НУБіП України (протокол № 4 від 26.12.2013);

Вченої ради ННСГБ НААН (протокол № 16 від 28.11.2013).

Підп. до друку 28.12.2013.
Формат 70 x 108 1/16.
Папір офсет. Друк. різогр.
Ум. друк. арк. 30,4 Обл.-вид. арк. 31,2
Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

*Автори опублікованих матеріалів
несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат,
економіко-статистичних даних, імен та
інших відомостей.*

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ВІСНИК АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 6-7

Редакційна колегія випуску:

д-р іст. наук, проф. Віднянський С.В. (Україна, Київ); д-р іст. наук, проф. Виговський М.Ю. (Україна, Київ); д-р іст. наук, г.н.с. Єліна О.Ю. (Російська Федерація, м. Москва); д-р іст. наук, проф. Жалоба І.В. (Україна, Київ); к.і.н., доцент Живора С.М. (Україна, Київ); д-р іст. наук, проф. Журба М.А. (Україна, Київ); д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України Колесник В.Ф. (Україна, Київ); д-р іст. наук, проф. Корновенко С.В. (Україна, Черкаси); д-р іст. наук, проф. Левчук К.І. (Україна, Вінниця); д-р іст. наук, проф. Михайлюк В.П. (Україна, Луганськ); д-р іст. наук, проф. Морозов А.Г. (Україна, Черкаси); д-р іст. наук, проф. Панченко П.П. (Україна, Київ); д-р іст. наук, проф. Свистович С.М. (Україна, Київ); д-р іст. наук, проф. Турченко Ф.Г. (Україна, Запоріжжя); д-р с.-г. наук, проф. Шелепов В.В. (Україна, Київ).

Макетування та верстка	С. Живора
Комп'ютерний набір	В. Козир, Л. Лановюк
Оформлення обкладинки	А. Мельник

Підп. до друку 28.12.2013 р. Формат 70x108 1/16
Папір офсет. Друк. різогр.
Ум. друк. арк. 30,4 Обл.-вид. арк. 31,2
Наклад 100 прим.

Друк СПД ФО Куц В.М.

1. Ustav Obshestva vspomoschestvovanyia evreiskym uchyteliam y melamedam zhyvuschykh v h. Kyeve i v cherte evreiskoi osedlosty. – K.: Typ. Elyuka. 1908. - 9 s.
2. Doklad pravlenyia Kyevsokho Rymo-Katolycheskoho blahotvorytelnoho oschestva. – K., 1916. – S. 27
3. TsDIAU. F. 301. – Op. 1. – Spr. 57. – 57 ark.
4. TsDIAU. F. 442. – Op. 636. – Spr. 275. – 16 ark.
5. Bilobrovets O.M. Suspilno-politychnyi rukh poliakiv Pravoberezhnoi Ukrainy u 1863-1914 rr. [Tekst] : Dis ... Ph.D. in History: 07.00.01 / Bilobrovets Olha Matviivna; Kyiv National Linguistic University. - K., 2005. - 230 ark.
6. Shpytalenko H.A. Sotsialno-ekonomichne i dukhovne zhyttia chekhiv Volyni (druha polovyna XYIX - pochatok XX stolittia): Dis ... Ph.D. in History: 07.00.01 / Institute of Political and Ethnic Studies of NAS Ukrainy. — K., 2003. – 198 s.

Бойчук Я.А.

Деятельность благотворительных организаций этнических меньшинств на Правобережье Украины (1880 – 1914 гг.).

Статья посвящена комплексному исследованию деятельности благотворительных обществ национальных меньшинств на Правобережье. Освещены исторические и социально-экономические предпосылки развития благотворительности. Показано влияние этнической психологии и этнической культуры на характер благотворительной деятельности. Установлена взаимосвязь между изменениями в общественно-политической жизни и активностью предоставления благотворительной помощи. В ходе исследования выявлены особенности процесса развития и основные направления работы национальных филантропических организаций региона в 1880-1914 гг. Отмечено, что в исследуемый период происходит эволюция национальной благотворительной деятельности от религиозных организаций к общественным. Сделан вывод, что благотворительные организации этнических меньшинств играли заметную роль в общественной жизни Правобережья, способствовали улучшению материального положения населения и повышению его культурного уровня.

Ключевые слова: национальные меньшинства, общественные объединения, благотворительные организации, Правобережье.

Boyчук Ya.A.

Activity of benevolent societies of ethnic minorities on Right-bank Ukraine (1880-1914).

The article is sanctified to complex research of activity of benevolent societies of national minorities on Right-bank Ukraine. Historical and socio-economic pre-conditions of development of charity are lighted. Influence of ethnic psychology and ethnic culture on character of eleemosynary activity is shown. Intercommunication between changes in social and political life and activity of grant of eleemosynary help is set. During research the features of process of development and basic work of national philanthropic organizations of region assignments are educed in 1880-1914 it is marked that in an investigated period there is an evolution of national eleemosynary activity from religious organizations to public one. Drawn conclusion, that eleemosynary organizations of ethnic minorities played a noticeable role in public life of Right-bank Ukraine, assisted the improvement of material position of population and increase of his standard of culture.

Keywords: national minorities, public unions, eleemosynary organizations, Right-bank Ukraine.

УДК 94(477)«1917-1920»

В.О. Доценко

ЄВРЕЙСЬКИЙ АНТИПОГРОМНИЙ РУХ В УКРАЇНІ 1917 – 1920-ТІ РР.

В статті розглядаються особливості єврейських погромів в Україні в період національної революції 1917-20-го років та діяльність єврейських громадських об'єднань направлена на ліквідацію та подолання погромного руху.

Організацію допомоги постраждалим здійснювали єврейські громади губернських міст, Київське товариство допомоги єврейському населенню постраждалому від бойових дій, Спілка євреїв-воїнів, Київський комітет Товариства охорони здоров'я єврейського населення та ін. У 1919 р. почали діяти Центральний комітет допомоги постраждалим, Редакційна колегія зі збору і публікації матеріалів про погроми на Україні, Відділ допомоги при Російському товаристві Червоного Хреста на Україні та Всеросійський громадський комітет допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих – Євгромадком. З 1920 р. допомогу почали надавати закордонні товариства, зокрема, Джойнт.

Ключові слова: погроми, антисемітизм, євреї, добровільні товариства, більшовики, денікінці, отаманичина.

У наш час, в умовах незалежної України, створюються можливості не лише для відродження і всебічного розвитку різних інонаціональних груп, а й посилення їх зв'язків зі своєю нацією, що об'єктивно протидіє процесам примусової асиміляції та денационалізації, які мали місце в минулому. Звернення до минулого дає змогу визначити орієнтири в житті, ефективні методи розв'язання назрілих проблем. Пізнання минулого відбувається одночасно з новим розумінням місця, ролі і завдань історичної науки в суспільстві, висвітленням її актуальних проблем. Однією з таких проблем, що викликає особливий інтерес у науковців та політичних діячів, є питання антисемітських погромів в Україні під час революційних подій 1917-1920-го років. Причини погромів, їх хід та участь єврейської громадськості у процесах подолання негативного впливу погромних акцій на соціально-економічне та політичне становище єврейського населення України стали предметом аналізу в даній статті.

Важливі роботи, які стосувалися єврейських погромів періоду громадянської війни та участі громадськості у подоланні їх наслідків з'явилися в 1920-30-х роках. [2; 17; 21] В 1930-ті роки тема погромів відходить на другий план, а згодом її місце займають злочини фашистів на окупованих радянських територіях, а на Заході історія Голокосту. Вивчення історії єврейських погромів відновилося в 1990-ті роки. Погромні сюжети можна знайти в дослідженнях Ю. Котляра, О. Козерода, В. Сергійчука. [10; 13; 18; 19] Однак у їх дослідженнях відсутні матеріали про участь у анти погромному русі єврейських громадських об'єднань, ці питання залишаються і досі малодослідженими.

Величезні страждання принесла громадянська війна українському єврейству, у відношенні до якого застосовувалися такі форми організованого насильства, як масові погроми. Євреїв грабували та вбивали всі ворогуючі сторони – радянські більшовики, білогвардійці, українські війська. Через деякі регіони військові формування прокочувалися по декілька разів, що неймовірно збільшувало страждання єврейського населення. Кожна із воюючих сторін вбачала в євреях своїх ворогів, які підтримували іншу сторону. Так, білогвардійці вважали євреїв виключно більшовиками через національний склад верхівки партії більшовиків. Більшовики дивилися на єврея як на представника пануючого класу – буржуазії та купецтва, які щедро фінансують контрреволюційні збройні формування. Зокрема, представники російської єврейської буржуазії фінансували організацію Добровольчої армії. Кошти надавались російським генералам Алексеєву та Драгомирову. [1, с. 352-353]

Євреї, на думку Ю. Котляра, дійсно потерпали від червоного терору, боролися проти комуністичної влади та підтримували повстанські рухи на Півдні України. Євреї працювали на службу постачання повстанського загону отамана С. Гризла, що оперував у Первомайському повіті, за що п'ятеро з них були розстріляні червоними. Важливу розвідувальну інформацію доставили до Повстансько-партизанського штабу генерала Ю. Тютюнника євреї Б. Гурфінкель та М. Фукс – колишні управляючий та службовець металургійного заводу «Ізноскових» в Одесі. Євреї також працювали на розвідку повстанського загону отамана Я. Гальчевського. [12, с. 123]

Не дивлячись на співпрацю євреїв з українськими та місцевими повстанськими загонами, місцеві отамани грабували євреїв через їх віросповідання. Отамани отримували офіційні мандати і підтримку з боку керівництва УНР при створенні ними повстанських загонів. Найбільш самостійні з них залишили військові формування і діяли автономно в тилу ворогуючих сторін. Характерною особливістю діяльності отаманів було захоплення тимчасово значних територій. Зокрема, в 1920 р. вони конт-ролювали Трипільський, Чорнобильський, Житомирський та Таращанський райони, а також райони навколо Умані, Сквири, Погребища, Радомишля. Отамани встановлювали різноманітні контрибуції, брали в заручники заможних міщан, або просто грабували. Різні побори, грабежі і визиск стали в ці роки свого роду нормою життя багатьох єврейських містечок і міст. Погроми були направлені на знищення всієї єврейської громади містечка та заволодіння майном погромленого єврея. Так, в м. Юстинград (Соколовка) Київської губернії було спалено в

1919 році 400 єврейських будинки, 140 магазинів, паровий млин, 6 шкіряних виробництв, 3 заводи сельтерських вод, ощадно-позичкове товариство, 6 синагог та 2 лазні. [9, с. 7]

Активними учасниками погромів були і українські селяни, які розглядали єврея одним із винуватців політики «військового комунізму» та відсутності в селі міських товарів: сірників, мила, керосину, цвяхів. Ці товари склали основу єврейських торгівельних лавок у містечках Правобережної України. Товарний дефіцит вів до проявів спекуляції, а останнє призводило до бажання звести рахунки з неавтономними євреями. Крім того на погромні настрої впливали і руйнування традиційного довоєнного сільського укладу, в якому євреї займали роль дрібних кустарів: столярів, шорників, взуття рів та ін. Євреї вимушені були перекваліфіковуватися на посередницьких торговців мануфактурою, що вело до їх падіння в очах селян до рівня «мішечників». Це перетворювало єврея на об'єкт потенційного грабунку і відбирання незаконно заробленого статку. Крім того, політика більшовиків – серед яких було багато євреїв – продрозверстка, організація комун, встановлення в селах та районах радянської влади призводило до ототожнення селянами єврея і більшовика.

У літературі наводяться різні цифри, що свідчать про кількість людських жертв і масштаби матеріальних збитків, завданих єврейському населенню України у роки громадянської війни.

В 1919 році в Київській губернії на один погромлений населений пункт припадало від 500 вбитих, в Волинській та Подільській – від 100 до 500 загиблих, в Чернігівській, Полтавській, Харківській і Катеринославській – до 100 загиблих. [9, с. 11-12]

Радянські джерела за час з 1917 по 1921 рр., наводять дані про 1520 погромів, що мали місце в 911 населених пунктах України, Білорусії. Погроми коштували єврейському містечку 200 тис. вбитих і близько 700 тис. поранених, залишивши сиротами і інвалідами 300 тис. дітей. На думку єврейського історика С.М. Дубнова, в Україні в той період було вчинено 887 великих і 349 менших за розмірами погромів. [16, с. 50] Інший дослідник історії радянського єврейства Г.В. Костирченко наголошує на тому, що в роки Громадянської війни по відношенню до євреїв було здійснено 1236 актів насильства, із них 887 носили масовий характер. Найбільшу кількість погромів (40%) вчинили прихильники Директорії, 30% - представники напівлегальних військових формувань в період так званої отаманщини, 20% - білогвардійці і 10% - червоно-армійці. З 1914 по 1921 рік було вбито і поранено близько 200 тис. євреїв, власні домівки залишили ще 500 тис. чоловік. Вони стали внутрішніми мігрантами. [11, с. 56-57]

Сучасні вітчизняні дослідники зазначають, що за 1918-1921 роки на території радянської України відбулося всього 2000 великих і малих погромів. Сотні містечок і єврейських кварталів в містах були зруйновані, півмільйона євреїв залишилось бездомними. Від грабунку єврейства не відмовлялись ні війська місцевих отаманів, ні місцеве населення. Особливо дісталось єврейству від погромів, влаштованих військами 1-ї Кінної армії. Так, за даними єврейської преси того часу, тільки протягом 1918-19 року більшовиками було влаштовано близько двохсот погромів. [15, с. 64]

Частина інформації про погроми надали регіональні відділення Євгромадкому влітку 1921 року. Підрахунки Євгромадкому стосувалися матеріальних і фізичних втрат яких зазнало єврейство України. За даними звіту жертвами погромів стали близько 10% всіх євреїв регіону. Найбільше постраждали євреї чоловічої статі у віці від 15 до 50 років (близько 75%). Згідно підрахунків Н.Гергеля (Відділ допомоги погромленим при Російському товаристві Червоного Хреста на Україні) близько 40% погромів справа рук військ Директорії, 25 – партизанських та отаманських загонів, близько 20% - військових формувань Білої армії, 10% - частин Червоної Армії, 5% - польські війська та бандформування. [9, с. 14]

Із доповідних записок сіоністських організацій і комітетів допомоги жертвам погромів на місцях з'ясовуються подробиці погромів, що проходили в українських єврейських містечках. Так, в доповідній записці Комітету по наданню допомоги постраждалим від погромів 19 червня 1918 року в містечку Новгород-Сіверський Чернігівської губернії Тимчасовій національній раді в Петрограді розповідалось про

розгром декількох єврейських магазинів і складів під виглядом експропріації на потреби Червоної Армії, мародерство частин 3-ї і 8-ї Армійських дивізій, а також про погром організований матросами Сумського загону Червоної армії. [20, с. 87]

Про стан єврейської громади України під час революції і ставлення до єврейства інших національностей свідчить історик М. Кальницький: «Більшовики вважали їх багатіями і прагнули стягти контрибуцію, а їх противники закликали громити «жидів-комісарів». Будинки євреїв, їх синагоги постійно грабувались». [10, с. 51] Від мародерства та вбивств страждали не тільки жителі єврейських містечок, але і селянство єврейських колоній Півдня України. Бойові дії в південних районах України тривали протягом 1917-1921 рр., що не могло не позначитися на кількості погромів, трибуналів, контрибуцій на користь військ. Так, дві найбільші колонії Гуляйпільського повіту Трудолюбівка і Нечаївка були ліквідовані махновськими частинами, населення інших скоротилось більш як на 8 тис. чол. Розміри їх земельних володінь різко зменшились, господарство занепало, житловий фонд було зруйновано на 80 %. Це призвело до поширення серед єврейського населення емігрантських настроїв, які пішли на спад лише в другій половині 20-х рр. [3, с. 17] За звітом Центральної комісії національних меншин при ВУЦВК, єврейські с/г колонії Півдня України втратили 24 % населення, 70 % коней, 57 % корів, було зруйновано 19 % різного роду будівель. [16, с. 50]

Мародерство, вбивства, катування, які відбувалися під час погромів, спричинили до появи серед національно-свідомого єврейства громадських об'єднань, які метою своєї діяльності визначали боротьбу з погромниками ті відновлення соціально-економічного і культурного становища українського єврейства. Не оминули питання погромів і більшовики, які розглядали анти погромні кампанії через призму інтеграцію єврейства в нову політичну систему держави «диктатури пролетаріату».

У липні 1918 року газети «Правда» та «Известия» опублікували Декрет Раднар-кому, в якому оголошувалось про вживання рішучих заходів до всіх, хто проводив агітацію за погроми єврейського населення, їх пропонувалось оголошувати противниками пролетарської держави. У березні 1919 р. було записано на грампла-тівку промову «Про погромне переслідування євреїв», у якій увага зосереджувалась на класовому характеру антисемітизму. У червні 1919 року на засіданні ЦК політбюро було розглянуто питання про надання допомоги жертвам погромів. [8, с. 93]

Інформацію про погроми та організацію допомоги постраждалим від них здійснювали єврейські громади губернських міст, відділення старих загальноросійських єврейських громадських організацій, таких як Київське товариство допомоги єврейському населенню постраждалому від бойових дій, Спілка євреїв-воїнів, Київський комітет Товариства охорони здоров'я єврейського населення та ін.

З боку компартійних органів в 1919 році в Києві було створено ряд спеціалізованих єврейських громадських організацій, які мали організувати допомогу постраждалому єврейству, збирати документальний матеріал. Зокрема, Центральний комітет допомоги постраждалим від погромів, Редакційна колегія зі збору і публікації матеріалів про погроми на Україні, Відділ допомоги погромленим при Російському товаристві Червоного Хреста на Україні та ін.

В 1919 році Російське товариство Червоного Хреста провело кампанію з допомоги постраждалим від єврейських погромів. Під час кампанії товариству вдалося зібрати суму у 100 млн. крб. і надіслати Комітету допомоги постраждалим від погромів при управлінні головного уповноваженого РТЧХ на Україні і в Криму. Комітет тісно співпрацював з єврейськими громадськими організаціями, що допомагали потерпілим від погромів євреям. [4, арк. 411] Протягом липня-серпня 1919 року Комітету вдалося організувати і підготувати 61 харчовий пункт на 23,5 тис. чоловік, дезинфекційний загін, 2 госпіталі, 97 дитячих установ розрахованих на 12,5 тис. дітей. Територія, що постраждала від погромів ділилась на райони, в які входило по 10-12 розорених населених пункти. Всю роботу в районі виконували уповноважені Комітету та представники Червоного Хреста. [5, арк. 14-14зв]

Першим у часі виник в кінці січня 1919 року Центральний Комітет допомоги постраждалим від погромів (ЦК допомоги погромленим, Центральний єврейський комітет допомоги постраждалим від погромів). ЦК об'єднав навколо себе представників більшості єврейських партій та громадських організацій України (Культур-Ліги, КТПЄ, ОЗЄ і т.д.). Таким чином в ЦК зібрались відомі київські і не тільки київські громадські і політичні діячі, інтелігенція. До завдань комітету входила тільки організація допомоги постраждалому від погромів єврею. Одночасно комітет збирав документальні факти та свідчення очевидців погромів на території України. Для роботи в провінції було створено інститут уповноважених і кореспондентська мережа; одні їдуть у губернії з метою організації гуманітарних кампаній, інші для збору інформації і проведення опитувань свідків та постраждалих. При цьому ЦК активно використовував мережу єврейських товариств ОЗЄ, КТПЄ і Єврейського громадського комітету допомоги жертвам війни. [9, с. 18]

Комітет пережив два розколи ініційовані лівими силами у його складі. Після першого з них – в травні 1919 року – в період присутності у Києві більшовиків. ЦК перейшов на напівлегальне становище, зменшились його фінансові можливості, відбулось скорочення штату. В цих умовах, як говорить листування співробітників ЦК з ЕКОПовцями в Москві, підготовка документальних матеріалів продовжилась. Було створено у кінці травня 1919 року нову організацію – Редакційну колегію зі збору і публікації матеріалів про погроми на Україні. Після другого конфлікту в рядах ЦК в травні 1920 року комітет припинив своє існування. [9, с. 19]

Після остаточної окупації більшовиками України в регіоні починає працювати нове добровільне товариство, центральні органи якого знаходились у Москві – Всеросійський громадський комітет допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих – Євгромадком (Всеєвгромадком, Євобком; 1920-1924). Єврейський громадський комітет допомоги постраждалим від погромів і стихійних лих (Євгромадком) створений у 1920 р. Ініціатором створення товариства стала Американський єврейський об'єднаний комітет (Джойнт), який запропонував допомогу євреям Росії, постраждалим від погромів. Політбюро ЦК РКП(б), розглянув звернення 18 червня 1920 року, і прийняло рішення дозволити діяльність комітетів допомоги «при умові забезпечення більшості в них за комуністами». [14, с. 125] До товариства увійшли представники національних єврейських політичних партій і громадських організацій з одного боку та представники влади з іншого – ВЦРПС, КП(б)У, Євсекцій. Товариство, будучи пробільшовицьким громадським об'єднанням, повністю залежало від євсекцій. Згідно статуту зареєстрованому в органах НКВС 15 лютого 1923 р. товариство мало сприяти процесам евакуації, реєвакуації, еміграції, відкривати їдальні, приюти і школи, створювати сільськогосподарські колективи і промислові кооперативи, отримувати позики, купувати рухоме і нерухоме майно у власність і брати його в оренду. Членами товариства могли стати повнолітні особи, які мали всі політичні права та були членами профспілок, тобто доступ до Євгромадкому «позбавленням» був закритим. Товариство фактично виконувало функції державного органу, і здійснювало контроль за єврейською вітчизняною та іноземною філантропічною громадською ініціативою. Тобто здійснював нагляд за розподілом грошових та матеріальних надходжень, розподіляв допомогу між дитячими будинками, профтехнічними школами та здійснював всебічну допомогу єврейським сільськогосподарським колоніям, що голодували. Постановою Раднаркому УСРР від 19 квітня 1922 року Євгромадкому надавались різноманітні пільги фінансового характеру, що ставило його у вигідніше становище, ніж інші єврейські громадські організації.

Організаційно Україна була розділена Євгромадкомом на три територіальних утворення, на чолі яких стали районні комісії (райкомісії) – це була Київська районна комісія (червень 1920), Всеукраїнський єврейський громадський комітет (Всеукр-громадком) з центром у Харкові (серпень 1920 року) і Одеська районна комісія Євгромадкому (вересень 1920 року). В свою чергу для роботи в підзвітних губерніях райкомісії створювали губернські комісії і уповноважених, які мали право самостійно призначати уповноважених і кореспондентів у повітах і населених пунктах для проведення роботи на місцях, включаючи

збір матеріалів про погроми. Для роботи в губернських комісіях, як і в трьох регіональних центрах, широко залучались місцеві відділення єврейських громадських організацій: ЕКОПО, ОЗС, ТРП, а також бувші кореспонденти ЦК допомоги погромленим. [9, с. 23]

Структура національних комітетів в Україні передбачала наявність інфор-маційно-статистичних відділів, які займались збором свідчень про погроми, керували проведенням оглядів потерпілого населення. В результаті в українських підрозділах Євгромадкому накопились різноманітні документи про погроми.

Для визначення масштабів людських і матеріальних втрат на місцях погромів і об'ємів необхідної допомоги українські райкомісії займались збором статистичних даних про погроми, проведенням різного роду анкетувань. З тією ж метою збирались аналітичні доповіді про результати соціологічних досліджень біженців, формувались списки біженців, загиблих, визначались втрати майна та вплив погромів на погромлені населені пункти. Крім того формувались губернські річні, помісячні, щоквартальні зведення пор погроми. В 1920 році за рішенням московського Євгромадкому зібрані документи було направлено до Києва, а згодом переправлено в Москву. [9, с. 23]

В 1920 році до кампанії допомоги постраждалому від погромів єврейству долучились і закордонні добровільні товариства, зокрема, Джойнт. Того ж року за рішенням Єврейського комісаріату при НКН РСФРР на Євгромадком було покладено організацію кампаній з розподіли допомоги, яка надавалась іноземними філантро-пами. Влітку 1920 року став постійно інформувати Джойнт і інші західні товариства про потреби потерпілого єврейства. Отримання допомоги від сіоністських, закордо-нних та релігійних кіл розглядалося компартійними органами як вимушений, тимча-совий крок, на час відсутності фінансових ресурсів. Однак допомогіві кампанії розгля-дались компартійними органами, як можливість контрреволюційних кіл вести анти-більшовицьку пропаганду серед містечкового єврейства. Тому головним органом, який контролював розподілом коштів, по лінії закордонних організацій був Московський Євгромадком. В липні 1921 року в Москві на Всеросійській нараді Євгромадкому було прийнято рішення урівняти у правах всі райвідділи товариства і поставити їх під прямий контроль Московського комітету. [7, арк. 1-5] Крім того районні комітети Євгромадкому контролювались Наркоматом національностей, Наркоматом соціального забезпечення і Наркомосом. [6, арк. 3-5]

Радянський уряд всіляко підтримував Євгромадком і прагнув, щоб ця органі-зація повністю захопила контроль над перерозподілом допомоги із закордону та відсторонила від цього сіоністів. Ще 31 січня 1921 року на загальному зібранні кому-ністів, які знали єврейську мову, було домовлено, що серед усіх громадських органі-зацій мають право на існування лише Євгромадком та «Культур-Ліга», які допомагали радянській владі. Всі інші, на їх думку, повинні бути ліквідовані. [22, арк. 45]

В лютому 1921 р. Московський Комітет організував політичний конфлікт більшовиків та представників єврейських добровільних товариств ТРП, ЄКОПО, ОЗС. В результаті товариство залишили майже всі представники дореволюційних єврейських добровільних товариств.[14, с. 135] Ліквідовано Євгромадком було в жовтні 1924 року.

Отже, погроми 1917-1921 років охопили всі українські губернії у яких прожи-вали євреї. В багатьох населених пунктах погроми відбувались декілька разів. В ході погромів загинули десятки тисяч людей, погромники не жаліли ні дітей, ні старих, ні жінок. Одночасно з убивствами, згвалтуваннями жінок відбувалось розграбування майна. Все, що можна було б винести, забиралось, все інше майно прости знищу-валось. Єврейські жителі міст та містечок після погромів потребували негайної медичної і продовольчої допомоги. Ситуацію ускладнювала і громадянська війна, яка не давала місцевій владі надавати погромленим систематичну гуманітарну допомогу. Однак спроби організувати громадськістю кампанії з допомоги погромленому єврейству відбувались і в той важкий час.

1. Архив русской революции. – Т. 5, 1924. – С. 352-353.
2. *Гусев-Оренбургский С.И.* Книга о еврейских погромах на Украине в 1919 г. Ред. и послесловие М. Горького. / С.И. Гусев-Оренбургский. – Петроград, 1921.

3. Данильченко О.П. Етнічні групи Півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х років XX ст. (Історичні зошити). / О.П. Данильченко. – К., 1993.
4. Державний архів Російської Федерації (далі ДАРФ). – Ф.3341. – Оп.6. – Од.зб. 411. – Арк. 2.
5. ДАРФ. – Ф. 3341. – Оп. 2. – Спр. 50а, – Арк. 14-14зв.
6. ДАРФ. – Ф. Р. 1339. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 3-5
7. ДАРФ. – Ф. Р. 1339. – Оп. 1. – Спр. 469. – Арк. 1-5.
8. Кальян С. Єврейське питання у системі політики компартії України щодо етносів / С. Кальян // Інтернет ресурс. www.academia.edu/3075538.
9. Книга погромов. Погроми на Україні, в Белоруссии и европейской части России в период Гражданской войны. 1918-1922 гг. Сборник документов. Отв. редактор Л.Б. Милякова, отв. составитель И. Зюзина. – М.: РОССПЭН, 2007. – 1032 с.
10. Козерод О.В. Евреи Украины в период новой экономической политики: 1921-1929 гг. / О.В. Козерод. – К., 2002.
11. Костырченко Г.В. Тайная политика Сталина: власть и антисемитизм. / Г.В. Костырченко. – М., 2001.
12. Котляр Ю.В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917-1931 рр.) / Ю.В. Котляр. Монографія. – Миколаїв, 2008.
13. Котляр Ю.В., Міронова І.С. Голодомори 1921-1923 рр. та 1932-33 рр. на Півдні України: Етнічний та міжнародний аспекти. / Ю.В. Котляр, І.С. Міронова. Монографія. – Миколаїв, 2008.
14. Лившиц Ю. Еврейская благотворительность на Украине в первые годы Советской власти (Деятельность Всеукраинского Еврейского общественного Комитета помощи евреям пострадавшим от погромов / Ю. Лившиц // Еврейская благотворительность на территории бывшего СССР. – М., 1998.
15. Мирський Р., Хонігсман Я., Найман О. Юдофобія проти України. – Львів, 1998.
16. Орлянський В.С. Євреї України в 20-30-ті роки XX сторіччя: соціально-політичний аспект / В.С. Орлянський. – Запоріжжя: ЗГТУ, 2000. – 240 с.
17. Островский З.С. Еврейские погромы в 1918-1921 гг. / З.С. Островский. – М., 1926.
18. Сергійчук В. Погроми в Україні: 1914-1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, прихованої в радянських архівах. / В. Сергійчук. – К., 1998. – 247 с.
19. Сергійчук В. Уся правда про єврейські погроми / В. Сергійчук. – К., 1996. – 163 с.
20. Симонова А.В. Сионистское движение в советской России (1917 – 20-е годы) / А.В. Симонова: Дис. ... к.и.н. – М., 1999.
21. Хейфец И.Я. Мировая реакция и еврейские погромы. Украина. Т.3. / И.Я. Хейфец. – Харьков, 1926.
22. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 794. – Арк. 45.

References

1. Arkhiv russkoy revoliutsyi. – T. 5, 1924. – S. 352-353.
2. Gusev-Orenburgskiy S.Y. Knyga o evreyskikh pohromakh na Ukraine v 1919 g. Red. i posleslovie M. Horkogo. / S.Y. Gusev-Orenburgskiy. – Petrograd, 1921.
3. Danylchenko O.P. Etnichni hrupy Pivdnia Ukrainy: ekonomichne ta sotsialno-politychne stanovyshe na pochatku 20-kh rokiv XX st. (Istorychni zoshyty). / O.P. Danylchenko. – K., 1993.
4. Derzhavnyi arkhiv Rosiyskoi Federatsii (dali DARF). – F. 3341. – Op. 6. – Od.zb. 411. – Ark. 2.
5. DARF. – F. 3341. – Op. 2. – Spr. 50a. – Ark. 14-14zv.
6. DARF. – F. R. – 1339. – Op. 1. – Spr. 10. – Ark. 3-5
7. DARF. – F. R. – 1339. – Op. 1. – Spr. 469. – Ark. 1-5.
8. Kalian S. Yevriske pytannia u systemi polityky kompartii Ukrainy shchodo etnosiv / S. Kalian // Internet resurs. www.academia.edu/3075538.
9. Kniga pogromov. Pogromy na Ukraine, v Belorussii i evropeyskoy chasti Rossii v period Grazhdanskoj vojny. 1918-1922 gg. Sbornik dokumentov. Отв. редактор Л.Б. Милиякова, отв. составитель И. Зюзина. – М.: РОССПЭН, 2007. – 1032 с.
10. Kozerod O.V. Evrei Ukrainy v period novoy ekonomicheskoy politiki: 1921-1929 gg. / O.V. Kozerod. – K., 2002.
11. Kostyrchenko H.V. Taynaia politika Stalina: vlast i antisemitizm. / H.V. Kostyrchenko. – M., 2001.
12. Kotliar Yu.V. Povstanskiy rukh etnichnykh menshyn Pivdnia Ukrainy (1917-1931 rr.) / Yu.V. Kotliar. Monohrafiia. – Mykolaiv, 2008.
13. Kotliar Yu.V., Mironova I.S. Holodomory 1921-1923 rr. ta 1932-33 rr. na Pivdni Ukrainy: Etnichni ta mizhnarodnyi aspekty. / Yu.V. Kotliar, I.S. Mironova. Monohrafiia. – Mykolaiv, 2008.
14. Livshyts Yu. Evreyskaia blagotvoritelnost na Ukraine v pervye gody Sovetskoy vlasti (Deiatelnost Vseukrainskogo Evreyskogo obshchestvennogo Komiteta pomoshchi evreiam postradavshym ot pogromov / Yu. Livshyts // Evreyskaia blagotvoritelnost na territorii byvshego SSSR. – M., 1998.
15. Myrskiy R., Khonihsman Ya., Nayman O. Yudofobiia proty Ukrainy / R. Myrskiy, Ya. Khonihsman, O. Nayman. – Lviv, 1998.
16. Orlianskiy V.S. Yevrei Ukrainy v 20-30-ti roky XX storichchia: sotsialno-politychnyy aspekt / V.S. Orlianskiy.

- Zaporizhzhia: ZHTU, 2000. – 240 s.
17. *Ostrovskiy Z.S. Evreyskie pogromy v 1918-1921 gg.* / Z.S. Ostrovskiy. – M., 1926.
 18. *Serhiychuk V. Pohromy v Ukraini: 1914-1920. Vid shtuchnykh stereotypiv do hirkoï pravdy, prykhovuvanoi v radianskykh arkhivakh.* / V Serhiychuk. – K., 1998. – 247s.
 19. *Serhiychuk V. Usia pravda pro yevreyski pohromy.* / V. Serhiychuk. – K., 1996. – 163 s.
 20. *Symonova A.V. Syonistskoe dvizhenie v sovetskoy Rossii (1917 – 20-e gody)* / A.V. Symonova: Dys. ... k.y.n. – M., 1999.
 21. *Kheyfets Y.Ya. Mirovaia reaktsiya i yevreyskie pogromy. Ukraina. T. 3.* / Y.Ya. Kheyfets. – Kharkov, 1926.
 22. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy.* – F.1. – Op. 20. – Spr. 794. – Ark. 45.

Доценко В.О.

Еврейское антипогромное движение в Украине 1917 – 1920-е гг.

В статье рассматриваются причины и особенности еврейских погромов в Украине в период национально-демократической революции 1917-20-х годов, участие еврейской общественности в процессах преодоления негативных последствий погромных акций на социально-экономическое и политическое положение еврейского населения.

Организацию помощи пострадавшим осуществляли еврейские общины губернских городов, Киевское общество помощи еврейскому населению пострадавшему от боевых действий, Союз евреев-воинов, Киевский комитет Общества здравоохранения еврейского населения и др. В 1919 г. начали действовать Центральный комитет помощи пострадавшим, Редакционная коллегия по сбору и публикации материалов о погромах, Отдел помощи при Русском обществе Красного Креста на Украине и Всероссийский общественный комитет помощи пострадавшим от погромов и стихийных бедствий. В 1920 г. помощь начали оказывать заграничные общества, в частности, Джойнт.

Ключевые слова: погромы, антисемитизм, евреи, добровольные общества, большевики, денкинцы, атаманщина.

Dozenko V.O.

Jewish antipogrom movement in Ukraine in 1917 – 1920's.

The article examines the reasons for massacres, their course and part of the Jewish community in the process of overcoming the negative impact of pogroms shares on socio-economic and political situation of the Jewish population of Ukraine.

The first researches concerning Jewish pogroms during the Civil War and public participation in overcoming their effects appeared in the 1920-30's. In 1930 the theme of massacres fades into the background, and then it will be replaced crimes of the Nazis in the occupied Soviet territories, and in the West the story of the Holocaust. Studying the history of pogroms resumed in the 1990's.

Regarding the Ukrainian Jews used the following forms of organized violence like mass pogroms. Jews were robbed and killed all the warring parties – the Soviet Bolsheviks, Whites, Ukrainian troops. Some regions combatants rolled over several times, incredibly increased the suffering of the Jewish people. Each of the warring parties saw the Jews their enemies, who supported the other side. From looting and murder suffered not only the residents of Jewish settlements right-bank Ukraine, but also peasants Jewish colonies in the South. The fighting in southern Ukraine continued for 1917-1921's, that had an impact on the number of pogroms, tribunals, indemnities in favor of the troops.

The pogrom of 1917-1921's covering all Ukrainian provinces where Jews lived. In many settlements pogroms occurred several times. During the riots killed thousands of people, rioters were not sparing neither children nor old, nor women. Along with murder, rape of women took place looting property. The literature provides a variety of figures showing the number of casualties and extent of loss of material, caused the Jewish population of Ukraine during the Civil War.

Jewish residents of cities and towns after pogroms in need of immediate medical and food aid. This has led to emergence among the national conscious Jewish associations that aim of the activity was determined fight against those pogromists and restore socio-economic and cultural situation of Ukrainian Jewry. No questions omitted pogroms and the Bolsheviks, who saw antipogrom campaign through the lens of Jewish integration in the new political system of the state "dictatorship of the proletariat".

Information about pogroms and organizing assistance to victims of them carried the Jewish communities of the provincial towns, departments of old wide Jewish public organizations such as the Kiev Association for Jewish population affected by the fighting, the Union of Jewish soldiers, Kyiv Committee of the Association of Health of the Jewish population, etc.

On the part of the Communist Party in 1919 in Kiev established a number of specialized Jewish associations that had organized assistance to the affected Jewry, collect documentary material: the Central Committee of assistance to victims of pogroms, Editorial Board of the collection and publication of materials on pogroms in Ukraine, Division of assistance to victims of pogroms at the Russian Red Cross Society in Ukraine and others. After the final occupation of Ukraine by the Bolsheviks in the region begins to work the All Public Committee for assistance to victims of pogroms and natural disasters. The Soviet government strongly supported this Committee and desired that the organization is fully seized control of the redistribution of aid from abroad and suspended from that Zionists.

In 1920, a campaign to help victims of pogroms Jewry joined and foreign voluntary societies, including Joint.

Keywords: pogroms, anti-semitism, Jews, voluntary societies, the Bolsheviks, Denikin, Otamanschina.

УДК 94(477.83/.86)1919/1939:061.237:63

О.М. Палилюлько

**ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИХ
ТОВАРИСТВ ГАЛИЧНИНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОСВІТИ (1919 – 1939 рр.)**

Визначаються засади впровадження сільськогосподарських знань громадсько-господарськими товариствами серед західноукраїнського селянства Галичини у міжвоєнний період. Українську сільськогосподарську освіту в Польській державі представляли одна середня державна, три нижчі приватні школи, фінансово і морально підтримані українською громадською. Сільськогосподарські товариства, сприяючи розбудові сільськогосподарського шкільництва на західноукраїнських землях, шукали найрізноманітніші шляхи розв'язання завдань підготовки кваліфікованих спеціалістів із практичними навичками господарювання та впровадження фахових знань в середовищі сільськогосподарських виробників.

Ключові слова: *селянство, сільськогосподарська освіта, громадська агрономія, сільськогосподарські товариства, Галичина.*

В сучасних умовах реформування соціально-економічних відносин в аграрній сфері, важливу роль у впровадженні сільськогосподарських знань відіграють не тільки державні інституції, а й громадські організації. Тому досвід, набутий в організації та поширенні фахових знань в селянському середовищі Східної Галичини (сучасні Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська обл.) залишається актуальним і на сьогодні.